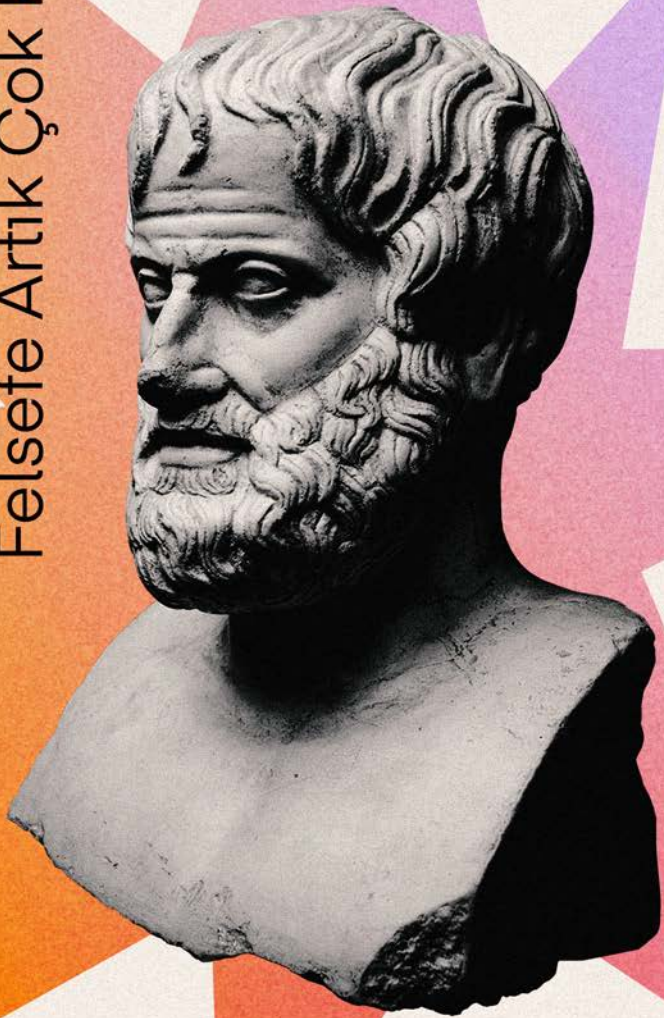

Herkes için Aristoteles

Felsefe Artık Çok Kolay

Mortimer J. Adler

Çeviren: Özlem Kirtay

TIMAS
E

ÖNSÖZ

Bu kitap fikri ilk aklıma geldiğinde, kitabın adını “Çocukların Aristoteles’i” ya da “Çocuklar için Aristoteles” koymayı düşünmüştüm. Ancak bu başlıklar, Aristoteles’in sağduyuya dayalı felsefesinin bu basit, kolay okunur açıklamasının amaçlandığı kitleye doğru bir şekilde iletilemezdi. Sanırım dinleyici kitlesi on iki ya da on dört yaşından itibaren her yaştan insandı. Bu nedenle seçilen başlık ve “Zor Düşünce Kolaylaştırıldı” alt başlığı ile birlikte bu kitabın sağduyuya giriş kitabı olduğu belirtilmektedir.

“Herkes” derken, profesyonel filozoflar dışındaki herkesi kastediyorum; başka bir deyişle, akademik düşüncenin karmaşıklığı ve uzmanlığı tarafından kirlenmemiş olağan deneyim ve zekaya sahip herkesi. Bununla birlikte, bu kitapla karşılaşan felsefe öğrencilerinin, Aristoteles’in bu kitapta ele alınan konular hakkındaki kendi çalışmalarını okumak için bir rehber olarak yararlı bulabilecekleri bir sonsöz ekledim.

İki oğlum, Douglas ve Philip (sırasıyla yaşları on üç ve on bir), geçen yaz Aspen’de yazdığım müsveddenin bazı bölümlerini okudular. Kendilerine gösterdikleri ilgi ve önerileri için minnettarım.

Ayrıca o dönemde taslağın tamamını okuyup eleştiren Rosemary Barnes’a ve tavsiyelerinden yararlandığım Felsefi Araştırmalar Enstitüsü’ndeki meslektaşlarım John Van Doren, Otto Bird ve Charles Van Doren’e teşekkürlerimi sunmak isterim. Daha sonraki bir tarihte taslağın baskıya girmesinden hemen önce

metnin tamamını okuyan ve geliştirilmesine yönelik tavsiyelerde bulunan eşim Caroline'ye minnettarım.

Her zaman olduğu gibi, bu kitabın hazırlanmasının her aşamasında gösterdiği yorulmak bilmez çabalar için editör sekreterim Marlys Allen'a çok şey borçluyum.

Mortimer J. Adler

Chicago, Aralık 28, 1977

GİRİŞ

Neden Aristoteles?

Neden herkes için?

Ve neden Aristoteles'in herkes için açıklanması ortak akla bir giriş olsun ki?

Bu üç soruyu, bir tanesini cevapladıktan sonra daha iyi yanıtlayabilirim. Neden felsefe? Neden herkes nasıl felsefi düşünüleceğine, çocukların ve filozofların sorduğu ve filozofların bazen cevapladığı türden araştırmacı soruların nasıl sorulacağını öğrenmelidir?

Uzun zamandır felsefenin herkesin işi olduğu görüşündeyim ama bu görüşüm dünya, toplumumuz ve kendimiz hakkında daha fazla bilgi edinmek için değil. Bu amaçlar için doğa bilimlerine, sosyal bilimlere ve tarihe yönelmek daha doğru olacaktır. Felsefenin yararlı olduğu bir başka yol da hali hazırda bildiğimiz şeyleri anlamamıza, onları şu anda anladığımızdan daha iyi kavramamıza yardımcı olmaktır. İşte bu yüzden herkes nasıl felsefi düşüneceğini öğrenmelidir.

Bu amaçla, Aristoteles'ten daha iyi bir öğretmen yoktur; bu sebeple kendisini başlangıç için öğretmen olarak öneriyorum. Seçebileceğim başka bir öğretmen Platon olabilirdi ama benim kararım göre o ikinci en iyi öğretmendir. Platon, herkesin yüzleşmesi gereken neredeyse tüm soruları dile getirmiştir; Aristoteles de bunları dile getirmiş ve bunlara ek olarak bize açık cevaplar

vermiştir. Platon Aristoteles'e nasıl felsefi düşünüleceğini öğretmiştir, Aristoteles de dersi o kadar iyi öğrenmiştir ki hepimiz için daha iyi bir öğretmen olmuştur.

Aristoteles gibi düşünmeyi öğrenmekle ilgilendiğimiz için, Aristoteles'in kim olduğu ya da ne zaman ve nasıl yaşadığından çok ne düşündüğü daha önemlidir. Onu bizden ayıran yüzyıllar ve değişimler, yaşam koşullarını ve içinde yaşadığı toplumu bize yabancı gibi gösterebilir ancak açıklamaya çalışacağım üzere bunlar onun düşünce tarzını ya da düşüncesinin içeriğini bize yabancı kılmaz.

Aristoteles M.Ö. 384 yılında Ege Denizi'nin kuzey kıyısındaki Makedonya kasabası olan Stagira'da doğdu. Babası Makedonya Kralı'nın sarayında doktorluk yapıyordu. Kralın torunu Büyük İskender daha sonra Aristoteles'in hem hocası hem de arkadaşı olacaktı.

Aristoteles on sekiz yaşındayken Atina'ya yerleşti ve felsefe öğrencisi olarak Platon'un Akademisi'ne girdi. Platon'un Aristoteles'i, öğrettiklerini sorgulayan ve onunla açıkça aynı fikirde olmayan bir öğrenci olarak görmesi çok uzun sürmedi. Platon öldükten ve İskender Yunanistan'ın hükümdarı olduktan sonra, M.Ö. 335 yılında, Aristoteles kendi okulu olan Lyceum'u açtı.

Lyceum'un iyi bir kütüphanesi, geniş bir harita koleksiyonu ve Aristoteles'in hayvan örneklerini topladığı bir hayvanat bahçesi vardı. Bu hayvan örneklerinden bazılarının İskender tarafından fethettiği ülkelerden kendisine gönderildiği söylenir. İskender M.Ö. 323 yılında öldüğünde, Aristoteles kendisini Atina'dan Ege adalarından birine sürgün etti. Bir yıl sonra 63 yaşındayken orada öldü.

Aristoteles, vatandaşların boş zamanlarının tadını çıkarmak için boş zamanlarının olduğu bir toplumda yaşadı. Çünkü varlıklarına bakmak ve gündelik işleri yapmak için köleleri vardı. Aynı

zamanda kadınların daha değersiz bir konuma sahip olduğu bir toplumdur. Platon, ideal bir devletin kurumlarını oluştururken, askeri lider dışında tüm siyasi mevkilerin kadınlara açık olmasını önermiştir. Çünkü kadın ve erkeği özünde eşit olarak görmüştür ancak Aristoteles, kadınların geri planda olduğuna dair kendi zamanının daha geleneksel görüşünü kabul etmiştir.

Daha sonraki bir bölümde Aristoteles'in kölelik ve kadınlarla ilgili görüşlerine dair daha fazla şey söyleyeceğim. Burada bir kez daha belirtmek isterim ki, "insan", "insanlar" ve "insanoğlu" kelimelerini sadece nüfusun erkek kısmını değil, her iki cinsiyetten insanları ifade etmek için genel anlamıyla kullanmam, hiçbir şekilde Aristoteles'in kadınlar hakkındaki görüşünü paylaştığımı göstermez. Aksine, bu nokta ile ilgili olarak ben bir Platoncuym.

Aristoteles'in antik çağda yaşamış olmasını bir dezavantaj olarak görenler olabilir. Öğretmen olarak bugün yaşayan, içinde yaşadığımız dünyayı tanıyan, modern bilimin dünya hakkında neler keşfettiğini bilen birini seçmenin çok daha iyi olacağını düşünebilirler. Ben onlarla aynı fikirde değilim.

Aristoteles yirmi beş yüzyıl önce yaşamış bir Yunan olmasına rağmen, içinde yaşadığımız dünyanın ana hatlarını günümüzde yaşıyor gibi konuşabilecek kadar iyi biliyordu. Felsefi düşünme yetimize yardımcı olması açısından Aristoteles, modern bilim insanlarının bildiği her şeyi bilseydi bile daha iyi bir öğretmen olamazdı.

Doğayı, toplumu ve insanı anlama yolunda Aristoteles, herkesin başlaması gereken yerden, kendi gündelik ve sıradan deneyimlerinin ışığında bildiklerinden yola çıkmıştır.

Buradan yola çıktığımızda, düşüncesi hepimizin sahip olduğu kavramları kullanıyordu; bunlar bize okulda öğretildiğinden değil, her şey hakkındaki insan düşüncesinin ortak mirası olmasından dolayıydı.

Bu kavramları bazen olaylara dair sağduyumuz olarak adlandırırız. Bunlar günlük hayatlarımız sırasında sahip olduğumuz ortak deneyimlerin bir sonucu olarak oluşturduğumuz kavramlar, herhangi bir sorgulama çabamız olmaksızın sadece uyanık ve bilinçli olduğumuz için sahip olduğumuz deneyimlerdir. Ayrıca bu ortak kavramlar, günlük konuşmada kullandığımız ortak kelimelerle ifade edebildiğimiz şeylerdir.

“Ortak” kelimesini bu kadar çok tekrarladığım için beni başışlayın. Bunu yapmaktan kaçınamayacağım ve bu kelimenin üzerinde durmak benim için çok önemli. Çünkü bu kelimenin anlamı benim argümanımın merkezinde yer alıyor. Her şey ortak değildir. Kendimize ait olduğunu söyleyebileceğimiz birçok şey vardır, ama sadece bize ait olmadığını bildiğimiz başka şeyler de vardır. Arkadaşlarımızın okuduğu bir kitap veya bir kısmımızın keyif aldığı bir sinema filmi ya da ailenin tüm fertlerinin birlikte yaşadıkları zaman paylaştıkları bir ev gibi onları diğerleriyle paylaşıyoruz.

Paylaştığımız şeyler ortaktır. Farklı insan topluluklarının paylaştığı pek çok şey vardır. Hepimizin paylaştığı ve hepimiz için ortak olan daha az şey vardır. Çünkü hepimiz birer insanız. “Ortak” kelimesinin bu son, her şeyi kapsayan anlamında, ortak deneyimlere ve ortak kavramlara ya da sağduyuya ortak olarak atıfta bulunuyorum.

Sağduyu kavramlarımız “şey”, “beden”, “zihin”, “değişim”, “neden”, “parça”, “bütün”, “bir”, “birçok” ve benzeri kelimelerle dile getirilir. Çoğumuz bu kelimeleri ve kavramları oldukça küçük olduğumuz anlardan itibaren, uzunca zamandır kullanıyor. Hepimiz bunları yaşadığımız deneyimler hakkında konuşmak için kullanmaya başladık. Bu deneyimler; hareket eden ya da durağan olan şeyler, bitkilerin büyümesi, hayvanların doğması ve ölmesi, oturmak ve kalkmak, ağrılar ve acılar, uyumak, rüya

görmek ve uyanmak, bedenlerimizi eğitmek, egzersiz yapmak ve zihnimizi şekillendirmek gibi şeyler.

Ortak deneyimlerimizin listesini genişletebilirim, kullandığımız ortak kelimelerin ve sahip olduğumuz ortak kavramların listesini genişletebileceğim gibi ancak yapılabilecek eklemeler olmasa bile sözünü ettiğim sözcüklerin, deneyimlerin ya da kavramların hepsinin ortak olduğu, sadece size, bana ya da bir başkasına ait olmadığı açık olmalıdır.

Buna kıyasla, bilim insanların laboratuvarlarında ya da araştırmacıların yolculuklarında gözlemediği şeyler çok özel deneyimlerdir. Bunlar hakkında hazırladıkları belgelerden bilgi edinebiliriz fakat bu çalışmaların onlara kattığı deneyimleri okuyarak bizzat deneyimlemeyiz.

Aristoteles'in zamanından bu yana insanlar, özellikle modern bilimin bulguları sayesinde çok şey öğrendi. Uygulamalı bilim, onun dünyasından ve yaşam tarzından çok farklı bir dünya ve yaşam tarzı yaratmıştır. Onun bir arabası yoktu, telefonla konuşmıyordu, mikroskop veya teleskopla görülebilecek şeyleri hiç görmedi, Ay'ın yüzeyini yakından göremedi ve üzerinde yürüyen insanlar tarafından yüzeyinin tarifini hiç duymadı. Bunlara rağmen Aristoteles de kendi zamanında bizim yaşadığımız ortak deneyimlere sahipti. Bunlar üzerine konuşma biçimi ise onları çoğumuzdan daha iyi anlayabilmesini sağlamıştır.

İşte sırf bu yüzden yaşam tarzımız, dünyamız ve toplumuz onunkinden farklı olsa da bu ortak deneyimlerin daha iyi anlaşılmasına ve kendimizi, hayatlarımızı, içinde yaşadığımız dünyayı ve toplumu anlamamıza yardımcı olabilir. Aristoteles'in düşüncesi sağduyuyla başladı ancak orada bitmedi. Daha da ileri gitti. Sağduyuya hiç de alışık olmadığımız anlamlar ve kavramlar ekledi ve onu tamamladı. Olayları kavrayışı bizimkinden daha

derine iniyor ve bazen daha ileri gidiyor. Bu tek kelimeyle olağandışı bir sağduyu.

Bu onun hepimize yaptığı büyük bir katkıdır. Bu kitapta yapmaya çalışacağım şey onun alışılmadık sağduyusunu daha kolay anlaşılır hale getirmek olacak. Anlaşılması daha kolay hale gelirse daha da yaygın hale gelebilir.

FELSEFİ BİR HAYVAN OLARAK İNSAN

1- Felsefi Oyunlar

Birçoğumuz felsefeye doğru yol aldığımızı fark etmeden bile bir iki oyun oynamışızdır. Bu oyunlardan birinin adı “Hayvanlar, Bitkiler, Mineraller”; diğèrinin adı ise “Yirmi Soru” dur. Her iki oyun da soru sorma üzerine kuruludur. Ancak, onları felsefi birer oyun haline getiren şey bu değildir; soruların arkasında yatan şey bir dizi kategori, bir sınıflandırma planlaması olmasıdır. Nesnelere sınıflandırmak, onları bir kategoriye yerleştirmek tanıdık bir yöntemdir. Herkes zaman zaman bunu yapar; esnaflar raflarında ne olduğunu kontrol ederken, kütüphaneciler kitapları sınıflandırırken, sekreterler mektupları ya da belgeleri dosyalarken... Sınıflandırma yapılacak nesnelere fiziksel dünyanın içerikleri ya da fiziksel dünyayı da kapsayan daha geniş bir evren ise bu durumda devreye felsefe girer.

Bu iki oyun - “Hayvan, Sebze, Mineral” ve “Yirmi Soru” - bazen aynı oyunmuş gibi oynanabiliyor. Üzerinde düşünölen nesnenin fiziksel varlıkların bu üç büyük kategorisinden ya da sınıfından birine girip girmediğini anlamak için sorulacak yirmi sorudan ilki «Hayvan mı, sebze mi, mineral mi?» sorusu olduğunda ortaya çıkmaktadır. Ancak düşünebileceğimiz nesnelere yalnızca bir kısmı fiziksel şeylerden oluşmaktadır. Örneğin, belirlenen nesne daire gibi geometrik bir şekil ya da eksi birin karekökü gibi bir sayı olsaydı veya Zeus, Apollo ya da Athena gibi Yunan tanrılarında

biri olsaydı, söz konusu nesnenin hayvansal mı, bitkisel mi yoksa mineral mi olduğu sorulduğunda bir yanıt alınamayacaktı ya da en azından alınamazdı.

Yirmi soru oyunu, “Hayvan mı, bitki mi, mineral mi?” diye sorarak başlatılmadığında, herhangi biri tarafından düşünülebilecek herhangi bir nesneyi keşfetmekle ilişkilendirilir. Fiziksel şeyler olan nesnelere sınırlı değildir. Bu iki oyun içinde biz farkında olmadan bizi felsefi düşünceye yöneltme eğilimleri en yüksek olanı bu oyundur. Bunun farkına varmak için Aristoteles’in yardımına ihtiyacımız bulunmaktadır.

Sınıflandırma, Aristoteles’in mükemmel olduğu yetilerden biriydi. Bir diğer önemli yetisiyse soru sorma konusundaki becerisiydi. Felsefi düşünce; sıradan, günlük deneyimlerimiz baz alındığında cevaplanabilecek ve sağduyumuzun keskinleşmesi ve geliştirilmesiyle sonuçlanan soruların sorulmasıyla başlamıştır.

Hayvan, sebze ve mineral, fiziksel dünyada bulduğumuz şeylerin basit ve hazır, aşamalı üçlü bir ayrımıdır. Ancak “mineral” kelimesini, canlı organizmaları cansız şeylerden ayıran sınır çizgisinin bir tarafına düşen tüm fiziksel şeyleri (gül ağaçları ya da fareleri sopa ya da taşlardan) ifade etmek için kullandığımızda bu kelimeyi esnek bir şekilde kullanırız. Tüm cansız maddeler, yeryüzündeki rezervlerden çıkardığımız altın veya gümüş gibi mineral maddeler değildir. Bazıları dünyanın içinde veya yüzeyinde bulunan kaya oluşumlarıyken bazıları da sıvı veya gaz halindeki diğer madde formlarıdır.

“Mineral” terimiyle gevşek bir şekilde kapsanan cansız veya cansız cisimler kategorisinde, Aristoteles element ve bileşik cisimler arasında ayrım yapmamızı isterdi. Aristoteles’e göre temel bir cisim, tek bir tür maddeden oluşan bir cisimdir. Buna örnek olarak altın, bakır ya da çinko verilebilir. Buna karşılık bileşik bir cisim, örneğin bakır ve çinkonun bir karışımı olan pirinç gibi iki veya

daha fazla farklı madde türünden oluşan bir gövdedir. Bu noktada Aristoteles için daha önemli olan ayırım, canlıları cansızlardan ayıran ayırtırmadır.

İster tekil ister bileşik cisimler olsun, tüm canlı organizmaları hareketsiz cisimlerden ayıran ana unsur nedir? Canlı organizmalarla ilgili gündelik deneyimlerimizden, hepsinin belirli ortak özelliklere sahip olduğunu biliyoruz. Bu ortak özellikler beslenmeleri, büyümeleri ve çoğalmalarıdır.

Canlı organizmalar arasında bitkileri hayvanlardan ayıran nedir? Yine, gündelik deneyimlerimizden, hayvanların bitkilerde olmayan bazı ortak özelliklere sahip olduğunu biliyoruz. Bitkiler gibi toprağa kök salmazlar, kendi hareket kabiliyetleriyle bir yerden bir yere hareket etme yeteneğine sahiptirler. Besinlerini bitkiler gibi havadan ve topraktan almazlar. Bunun yanında, hayvanların çoğunun duyu organları vardır.

Hareketsiz cisimleri canlı organizmalardan ayıran çizginin hangi tarafa ait olduğu konusunda kafamızda soru işaretleri oluşabilir. Bu durum aynı zamanda bitkileri hayvanlardan ayıran çizgi için de geçerlidir. Kabuklu deniz hayvanları gibi bazı hayvanlar hareket etme yeteneğinden yoksun gibidirler tıpkı bitkiler gibi tek bir noktaya kök salmış gibi görünürler. Fiziksel şeyleri cansız maddeler, bitkiler ve hayvanlar olarak sınıflandırırken Aristoteles, tüm fiziksel şeyleri bu üç büyük sınıfa ayırmasının sınır durumlarını, yani belirli bir açıdan ayırım çizgisinin bir tarafına ait gibi görünen ve başka bir açıdan diğer tarafına ait gibi görünen şeyleri dışlamadığının farkındaydı. Aristoteles cisimler dünyasında, cansız şeylerden canlı şeylere ve bitki yaşamından hayvan yaşamına geçişin aşamalı olduğunun ve bu geçişin kesin hatlarda hep ya da hiç gibi keskin hatlar şeklinde olmadığını farkına varmıştır.

Yine de Aristoteles, canlı ve cansız varlıklar ile bitkiler ve hayvanlar arasındaki farkların onları oldukça farklı türden şeylere ayırdığını düşünmekte ısrar etmiştir. Bu görüşü benimsemesinin nedeni şuydu.

En başta, bir taş ile bir fare arasındaki belirgin ayrımı fark etmemiş ve anlamamış olsaydık, sınıflandırılması zor bir şeyin canlı mı yoksa cansız mı olduğu konusunda kendimizi hiçbir zaman şaşırırken bulmazdık. Benzer şekilde, bir gül ağacı ile bir at arasındaki belirgin ayrımı fark etmeseydik, belirli bir canlı organizma örneğinin bir bitki mi yoksa bir hayvan mı olduğunu asla merak etmezdik.

Nasıl ki hayvanlar, bitkilerin yerine getirmediği birtakım işlevleri yerine getirdikleri için özel bir tür canlı organizmaydı, insanlar da benzer bir nedenden dolayı özel bir hayvan türü olarak kabul edilir. Genel geçer sorular sormak ve bunlara gözlem ve düşünce yoluyla yanıt aramak gibi başka hiçbir canlının gerçekleştiremediği bazı işlevleri yerine getirirler. Aristoteles'in insanları akıl sahibi hayvanlar ya da diğer tanımlamalarıyla sorgulayan ve düşünen hayvanlar, felsefi düşünceyle meşgul olabilen hayvanlar gibi tanımlamalar yaparak adlandırmasının nedeni de budur.

İnsanları insan olmayanlardan ayıran çizginin üzerinde yer alıyor gibi görünen hayvanlar da vardır. Yakın zamanda öğrendiğimize göre, yunuslar ve şempanzeler iletişimin ilkel biçimlerini kurabilecek kadar zekaya sahiplerdir. Kendilerine ya da birbirlerine varlıkların doğası hakkında sorular sormuyor ve şu ya da bu şekilde cevapları kendileri keşfetmeye çalışmıyorlar gibi görünmektedirler. Bu tür hayvanlardan insana yakın olarak bahsedebiliriz, ancak onları insan ırkının bir üyesi olarak kabul edemeyiz.

Aristoteles'e göre her farklı türden şeyin, onu diğerlerinden ayıran bir doğal özelliği vardır. Bir şey sınıfını diğer her şeyden ayıran unsur, o sınıfa ait her bir şeyin sahip olduğu nitelikleri

tanımlar. Örneğin insan doğasından söz ettiğimiz zaman, basitçe tüm insanların belirli özelliklere sahip olduğunu ve bu özelliklerin onları diğer hayvanlardan, bitkilerden ve cansız varlıklardan ayırdığını söylemiş bulunuyoruz.

Aristoteles'in sınıflandırma sistemi, fiziksel şeylerin beş ana sınıfını giderek sistem içinde yükselen bir sırayla düzenlemiştir. Temel ve bileşik cisimleri en alt seviyeye yerleştirmiştir. Üst sınıfların her biri daha yüksektir çünkü aşağıdaki sınıfın özelliklerine sahiptir ve buna ek olarak aşağıdaki sınıfın sahip olmadığı bazı ayırt edici özellikleri de içerir.

Doğal şeyler arasında, canlı cansızdan daha yüksek bir varoluş formudur; hayvanlar bitkilerden daha yüksek bir yaşam formudur ve insan yaşamı yeryüzündeki en yüksek yaşam formudur.

Tüm cansız varlıklar gibi canlı organizmalar da yer kaplar ve bir ağırlığa sahiptir, ancak bunlara ek olarak, daha önce de belirttiğimiz gibi yemek yer, büyür ve çoğalırlar. Canlı organizmalar oldukları için, hayvanlar da bitkiler gibi bu yaşamsal işlevleri yerine getirirler ancak bitkilerin yerine getirmediği bazı işlevleri hayvanlar yerine getirirler. İnsan, diğer hayvanların yerine getirdiği tüm yaşamsal işlevleri yerine getirebilen bir canlıdır ve buna ek olarak soru sorup yanıtlayarak bilgi arama ve felsefi düşünme yeteneğine sahiptir.

Doğal bir şekilde, gelişmiş hayvanların birçoğunun düşündüğü ve hatta bilgisayarların da düşündüğü söylenebilir. Sadece insanların zekaya sahip olduğu da doğru değildir. Zeka tıpkı insan soyunun üyelerinde farklı derecelerde bulunduğu gibi, hayvanlar dünyasında da farklı derecelerde bulunur. Ancak felsefi sorular sormaya ve cevaplamaya yol açan özel düşünme şekli insanları diğer hayvanlardan ayırmaktadır. Başka hiçbir hayvan felsefi oyunlar oynamaz.

Aristoteles'in beş büyük sınıfa ayırdığı fiziksel şeyler dünyasında, "cisim" kelimesi her şeyi kucaklayan tek bir sınıflandırmayı

adlandırır. Cisimlerin alt sınıfı olduğu daha kapsayıcı bir sınıf yoktur. Fiziksel dünyadaki her şey şu ya da bu türden bir cisme sahiptir.

Bunun tam tersi bir noktaya gidebilir ve daha küçük alt sınıflara bölemediğimiz için durmamız gereken bir alt sınıf bulabilir miyiz? İnsan türü hayvanların bir alt sınıfı mıdır?

Bu soruyla karşılaştığımızda, muhtemelen çoğumuzun aklına hemen farklı ırklar veya insan çeşitleri gelir ki bunlar ten rengine, yüz özelliklerine, kafa şekline vb. göre birbirinden ayrılır. Neden bu tür özellikler insanları farklı türlere veya alt sınıflara ayırmaz?

Bu bağlamda Aristoteles önemli bir ayırım yapmıştır. Bu ayırma göre; bir şeyin tüm özelliklerinin onun doğasını ya da özünü tanımladığını söylemiştir. Daha önce de gördüğümüz gibi, Aristoteles insanın akıl sahibi ya da felsefi bir hayvan olarak tanımlanması gerektiğini düşünüyordu. Bir insanı insan yapan şey, ten rengi, kalkık burnu, düz saçları ya da kafa şekli değildir. İnsanı insan yapan ne, neden ve niçin sorularını sorma yeteneğidir.

İnsanları elbette uzun ya da kısa, şişman ya da zayıf, beyaz ya da siyah, güçlü ya da zayıf gibi sonsuz çeşitlilikte alt sınıflara ayırabiliriz. Ancak bu tür farklılıklar bir insanı diğerlerinden ayırmak için kullanılabilse de Aristoteles'e göre bu alt gruplardan herhangi birini insanları kendi ırkından dışlamak için kullanılmaması gerektiğini belirtmiştir. Daha da önemlisi, bir farklılık içeren grubun üyelerinin bir diğerinin üyelerinden daha fazla ya da daha az insan olduğu söylenemez. Uzun lafın kısası, insanları diğer hayvanlardan ayıran temel ya da büyük farklılıklarla karşılaştırıldığında, bir insan alt sınıfı ile diğeri arasındaki farklılıklar yüzeysel ya da önemsizdir. Aristoteles yüzeysel ya da küçük farklılıkları rastlantısal olarak adlandırırken, temel ya da büyük farklılıkları esas olarak kabul etmiştir.

İnsanlar ve vahşi hayvanlar özünde farklıdır; uzun insanlar ve kısa insanlar, şişman insanlar ve zayıf insanlar rastlantısal olarak farklıdır. Bir insan ancak bu şekilde diğerinden ayrılır. Hepimiz aynı türden hayvanlarız, ancak bir birey şu ya da bu insani özelliğe daha fazla, bir diğeri ise daha az sahip olabilmektedir. Bu tür bireysel farklılıklar, tüm kadın ve erkekleri birleştiren ortak insanlıklarından, yani tüm insanların eşit olduğu tek şeyden çok daha az önemlidir.

2- BÜYÜK AYRIM

Aristoteles'in fiziksel şeyleri cansız cisimler ve canlı organizmalar olarak ayırması ve canlı organizmaları bitkiler, hayvanlar ve insanlar olarak ayırması, onun sınıflandırma şemasını ya da kategoriler dizisini tüketmemektedir. Örneğin Waterloo Savaşı'nda Wellington'un atını ya da Rubicon'u geçen Julius Caesar'ı düşünün. Shakespeare'in Hamlet'ini, Loch Ness canavarını ya da melek Cebrail'i de ekleyelim. Çiçek açmış güllerin kokusunu, olgun bir domatesin rengini, Newton'un yerçekimi teorisini ya da Tanrı'yı düşünebilirsiniz.

Bunların hiçbiri şu anda hayvan, bitki veya mineral olarak var olan fiziksel herhangi bir şey değildir. Wellington'un atı ve Julius Caesar geçmişte vardı, ama artık yoklar. Shakespeare'in Hamlet'i hayali bir kişidir ve aslında gerçekte var olan bir insan değildir. Loch Ness canavarının varlığı oldukça tartışmalıdır. Açan güllerin kokusu, melek Cebrail, Newton'un yerçekimi teorisi ve Tanrı'ya gelince, bunların hiçbiri fiziksel dünyada var olan ya da var olmuş olan cisimleri kapsayan başlıkların altına girmemektedir.

Düşünülebilen nesnelere evreni, fiziksel dünyadan, yani şu anda var olan ya da geçmişte var olmuş olan cisimlerin dünyasından çok daha büyüktür. Cisimler dünyasını ve çok daha fazlasını içerir. Cisimleri diğer her şeyden ayıran bu çizgi büyük bir uçurumdur.

Tüm fiziksel dünyayı bir tarafa bıraktığımızda geriye ne kalır? Düşünebildiğimiz, her şeyi kucaklayan nesnelere evreninin diğer yarısına ait ne bulunmaktadır? Cisim olmayan nesne türlerinin kapsamlı bir listesini vermeye çalışmayacağım, ama burada en azından olası türlerden bazıları yer almaktadır;

- üçgenler ve karekökler gibi matematiksel nesnelere
- Shakespeare'in Hamlet'i veya Mark Twain'in Huckleberry Finn'i gibi hayali veya kurgusal karakterler
- hayaletler ve melekler de dahil olmak üzere her türden bedensiz ruhlar
- ilahi varlıkların bedenleri olmadığı düşünüldüğünde tanrılar veya Tanrı
- sentorlar ve deniz kızları gibi mitolojik varlıklar
- Bizim sormakta olduğumuz türden soru sorabilen zihinler
- Zihinlerin birlikte düşündüğü fikirler veya teoriler

Olası düşünce nesnelere bu şekilde sıralanmasının birçok yeni soruyu beraberinde getirdiğinin tamamen farkındayım. Bu tür nesnelere bu kelimenin herhangi bir anlamında var mıdır? Eğer varsa, varoluşları herhangi bir cismin varoluşundan nasıl farklıdır? Onlara olanak demek ne anlama gelir? Olanaksız olan herhangi bir düşünce nesnesi var mıdır? Eğer zihinler beden değilse, bedenlerle ilişkileri nasıldır?

Bu soruların bazılarını, Aristoteles'in de yardımıyla bu kitabın ilerleyen bölümlerinde cevap vermeye çalışacağım. Bunların bir kısmını en sona erteleyeceğim; bunun sebebi onları zor felsefi sorular olarak görüyor olmamdır. Şu an için bunları sormak, gerçekten var olan tek dünya cisimleri dünyası olsa da fiziksel

dünyanın sadece bir parçası olduğu daha büyük evrene dikkat çekme amacına hizmet etmektedir.

Bu dünyada kalmaya devam ederek, Aristoteles tarafından yapılan başka bir ayrımı değerlendirmeliyiz. Tam çiçek açmış güllerin kokusu veya olgun bir domatesin rengi hakkındaki soruyu ele almak için ona ihtiyacımız var. Güller ve domatesler birer cisimdir, bitkidir ama kokuları ve renkleri öyle değildir. Aristoteles, fiziksel dünyayı göz önünde bulundurarak, onu oluşturan unsurları iki ana türe ayıran bir sınır çizmiştir. Çizginin bir tarafına cisimleri, diğer tarafına ise kokuları ya da renkleri gibi özelliklerini ya da niteliklerini yerleştirmiştir.

Normal günlük konuşmalarımızda da aynı ayrımı yaparız. Bir taşın büyüklüğünden ve ağırlığından sanki bir cisimmiş gibi bahsetmiyoruz. Sizden taşın büyüklüğünü veya ağırlığını bana vermenizi istemezdim, çünkü biliyorum ki büyüklüğünü veya ağırlığını hissedebilmem için taşı bana vermeniz gerekir.

Taşı düşünmeden taşın boyutunu veya ağırlığını düşünebiliriz, ama taşı değiştirmeden taşın boyutunu veya ağırlığını değiştiremeyiz. Eğer taş bir taş yığınının içinde duruyorsa, onu yığından alıp diğer taşları geride bırakabiliriz, ama taşın büyüklüğünü ya da ağırlığını ondan alıp taşı geride bırakamayız.

Aristoteles'e göre, taşın boyutunun ya da ağırlığının ona ait olduğu şekilde bir gövdeye ait olan şey, varlığını bir şeyde bulan (taşın ağırlığının taşa var olması gibi), ancak kendi başına var olmayan (taşın var olması gibi) bir şeydir. Bir taş yığından bir taşın alınabilmesi örneğinde olduğu gibi fiziksel bir şey, bir gövde, içinden çıkarılabileceği bir şeyler topluluğuna ait olabilir. Ancak yığındaki taşların her biri, bir taş koleksiyonu içinde var olsa bile, kendi başına var olmaktadır. Bu, taşın boyutu veya ağırlığı için doğru değildir. Boyutlar ve ağırlıklar kendi başlarına var olmazlar. Bunlar her zaman fiziksel şeylerin boyutları ve ağırlıklarıdır

ve içinde buldukları gövdeler yok olduklarında varlıkları da sona erer.

Fiziksel şeyler ve onların nitelikleri arasındaki bu temel ayrımı kavramanın bir başka yolu da nesnelerin nasıl değiştiğini düşündürmektir. Pürüzlü yüzeye sahip bir taş cilalanabilir ve pürüzsüz hale getirilebilir. Neredeyse yuvarlak şekilli bir taş mükemmel yuvarlak hale getirilebilir. Örneklerde olduğu gibi bir taşın niteliklerini değiştirirken hala tek ve aynı taşla uğraşırız. Bu başka bir taş değil değiştirilmiş nitelikleriyle halen aynı taştır.

Aynı taş olarak kalmayıp bir bakımdan farklılaşmışsa, pürüzlü olmaktan pürüzsüz olmaya ya da daha büyük olmaktan daha küçük olmaya doğru değiştiği anlamına gelmez. Bunu anladığımız zaman, Aristoteles'in fiziksel bir şeyin olduğu gibi kalan (bu tekil taş) ama aynı zamanda bir açıdan (boyut ya da ağırlık, şekil, renk ya da doku) değişime uğrayabilen bir şey olduğunu söyleme nedenini de anlamış oluruz.

Cismin kendisinden farklı olarak, cisimlerin nitelikleri asla değişime tabi değildir. Pürüz asla pürüzsüzlüğe dönüşmez; yeşil asla kırmızı olmaz. Pürüzsüz olan pürüzlü taştır; olgunlaştığında kırmızı olan yeşil domatestir. Kısacası, fiziksel şeyler değişebilir. Fiziksel nitelikler değişken nitelikler değildir; fiziksel şeylerin değiştiği noktaldır.

Aristoteles fiziksel şeylerin sahip olduğu nitelikleri eksiksiz bir şekilde sıralamaya çalışmıştır. Bütünlüğü sorgulanabilir, ancak saydığı nitelikler hepimizin ortak deneyimde bildiği niteliklerdir, özellikle de nesnelerin değiştiği başlıca nitelikler:

- Nicelik olarak; ağırlık veya boyut olarak arttıklarında veya azaldıklarında
- Nitelik olarak; şekil, renk veya doku değiştirdiklerinde

- Yer ve konum olarak; bir yerden başka bir yere hareket ettiklerinde,

Bir şeyin diğer şeylerle olan ilişkileri, gerçekleştirdiği eylemler, üzerinde eylemde bulunulmasının sonuçları, varlığa geliş zamanı, varlığının süresi ve varlığının sona erme süresi gibi başka niteliklere de sahiptir. Bu kalıcı özellikler onu olduğu şey haline getirir. Örneğin, tuzun suda çözünmesi, bazı metallerin elektriği iletmeleri, memelilerin yavrularını doğurmaları ve emzirmeleri kalıcı özelliklerdir.;

Bu tür nitelikler bir şeyi yalnızca özel bir şey yapmakla kalmaz, aynı zamanda bir tür şeyi diğerinden ayırt eder. Sorduğumuz türden sorular sorabilme yetisi bizi diğer memelilerden ayıran, biz akıl sahibi hayvanların kalıcı bir özelliğidir. Akıl sahibi hayvanlar elbette ki bedenlerdir. Onlar fiziksel varlıklardır ancak akıl sahibi bedenler yalnızca fiziksel varlıklar değildirler.

“Kişi” kelimesini kullanırken bu gerçeğin farkında oluruz. İnsanları kişi olarak tanımlıyoruz. Örümceklere, yılanlara, köpekbalıklarına ya da kuşlara insan demeyiz. Evcil kedimize ya da köpeğimize bir insanmış gibi davrandığımızda, ona insanmış ya da neredeyse insanmış gibi davranmış oluruz. Sadece bir eşyaymış gibi gördüğümüz nesnelere aynı şekilde davranmayız.

Bu noktaya kadar, “şey” kelimesi fiziksel varlıklara, yani cisimlere atıfta bulunmak için kullanılmıştır. Artık “şey” kelimesi “kişi” kelimesinin aksine kullanılmaktadır. Sorunlu bir kelimedir. Anlamı bazen o kadar geniştir ki, sadece var olan fiziksel varlıkları değil, aynı zamanda onların niteliklerini ve var olmayan nesnelere, hiçbir zaman var olmamış olabilecek nesnelere ve hatta var olması mümkün olmayan nesnelere de kapsayacak şekilde her türlü olası düşünce nesnesini ifade eder.

Aynı kelimeyi farklı anlamlarda kullanmak çoğu zaman kaçınılmazdır. Kullandığımız en önemli kelimeler söz konusu olduğunda, örneğin günlük konuşma dilinde kullandığımız kelimeler söz konusu olduğunda, bunu yapmamak neredeyse imkansızdır. Aristoteles sık sık aynı kelimeyi kullanmayı gerekli gördüğü farklı anlamlara dikkat çekmiştir. Deneyimlerimiz hakkında onun yaptığı gibi düşündüğümüzde, kullandığımız kelimelerin farklı anlamlarına da dikkat etmemiz gerekir.

İnsanlar, bu kelimenin bir anlamında fiziksel varlıklardır, diğer anlamında ise değillerdir. Çünkü onlara şeyler değil kişiler diyoruz. Fiziksel varlıklar olarak, yani cisimler anlamında, hepimizin aşına olduğu üç boyuta sahiptirler. Kişiler olarak da oldukça farklı olan üç boyuta sahiptirler.

3- İNSANIN ÜÇ BOYUTU

Kendimizi basitçe cisimler olarak gördüğümüzde (ya da yalnızca fiziksel şeyler olarak), herhangi bir cismin üç boyutu gibi bizim de üç boyutumuzun uzunluk, genişlik ve yükseklik olduğunu söyleyebiliriz. Herhangi bir cismin yer kaplamasının yolu budur.

Bizler cisimler olarak diğer tüm cisimler gibi fiziksel varlıklar olsak da, az önce gördüğümüz gibi, kişi olarak adlandırılan özel bir tür (tek tür) varlığımız. Sadece cisimler olarak değil de kişiler bağlamında bakıldığında üç boyutumuz nedir?

Uzayda bir boyut, hareket edebileceğim bir yöndür. Elimi soldan sağa, önden arkaya, yukarıdan aşağıya doğru hareket ettirebilirim. Mekânsal boyutlar gibi kişisel boyutlar da birer yöndür ve bu yönlerde ben bir insan olarak hareket edebilirim. Fiziksel cisimler olarak yalnızca üç boyutumuz olduğundan eminim ama insan olarak yalnızca üç boyutumuz olduğundan, yani faaliyetlerimizin bizi götürebileceği yalnızca üç yön olduğundan o kadar emin değilim.